

Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen

Optik på ADHD/DAMP

af Mette Grønbæk Rasmussen

Kandidatoppsats: SOCK01, 15 hp
Höstterminen 2010
Handledare: Bo Isenberg

ABSTRAKT

Författare: Mette Grønbæk Rasmussen

Titel: En Optik på ADHD

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Bo Isenberg

Sociologiska institutionen, Höstterminen 2010

Udgangspunktet for denne kandidat-uppsats i sociologi er en kritisk udfordring af den neuropsykiatriske fortælling om problembørn i det pædagogiske felt, eksemplificeret ved fænomenet ADHD. Der ønskes med opgaven at skabe en ny fortælling om ADHD med udgangspunkt i de sociale forhold der producerer fænomenet. Formålet er ikke så meget at sige noget om ADHD, som det er at redegøre for hvordan individer gennem forskellige strukturer kategoriseres som normale og syge. i opgaven redegøres først for den optik der ligger til grund for analysen. Derefter afgrænses feltet, forstået som det der menes med ADHD i denne opgave. i teoriafsnittet redegøres for to teoretiske tilgange til en analyse af ADHD. Først den Foucault-influerede Governmentality-analytik, dernæst queer-teorien og dennes nyere slægtning, crip-teorien. Opgaven præsenterer en alternativ fortælling om ADHD, hvor diagnosen ses som et resultat af styring og normalisering frem for noget der eksisterer inde i det enkelte individ. At handicap generelt kan ses som en relation mellem mål og middel konkluderes ligeledes gennem brugen af denne optik.

Nyckelord: ADHD, styring, handicap, queer theory, governmentality, neuropsykiatri, normalitet

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1 Videnssamfundet.....	4
1.2 Motivation.....	5
1.3 Problemformulering	6
2. Metodologi og fremgangsmåde.....	6
2.1 Forskningstilgang.....	6
2.2 Essayisme.....	7
2.3 Optik.....	7
2.4 Case-studiet.....	8
3. Fænomenet	9
3.1 Ad 1) Den offentlige udlægning	12
3.2 Ad 2) Kritikken af neuropsykiatrien.....	12
3.3 Ad 3) Intersektionelle anomalier.....	13
4. Teori.....	15
4.1 Den ”Foucault'ske” tilgang.....	15
4.1.2 Governmentality: Styringsteknologi og Biopolitik.....	15
4.2 Foucault ført ud i livet.....	16
4.2.1 Queer – Aktivistisk bevægelse og teori.....	16
4.2.2 Crip Theory – Queer-teorien udvider.....	17
5. Analyse.....	18
5.1 Govermentality.....	18
5.1.1 Styringens utopiske mål.....	19
5.1.2 Styringens dimensioner.....	20
5.1.3 Værdier.....	22
5.2 Crip/Queer-teori.....	23
5.2.1 Fra patologi til etnicitet.....	23
5.2.2 Obligatorisk neuronormalitet og ADHD-eksistens.....	24
6. Sammenfatning	25
6.1 Den nye fortælling.....	25
6.2 Handicappet opstår som en relation og en funktion.....	26
6.3 Modstand mod patologisering og kategorisering.....	27
7. Konklusion.....	28
8. Afsluttende refleksioner og perspektiver.....	28
9. Litteraturliste og kilder.....	29
9.1 Litteratur.....	29
9.2 Internet kilder.....	29
9.3 Rapporter og officielle dokumenter.....	30
9.4 Artikler.....	30
10. Bilag.....	31
10.1 Kontinuum.....	31
10.2 Fremgangsmåde.....	32

1. Indledning

Et barn i hver klasse hedder Christoffer Gillebergs bog fra 1996, der er skrevet på baggrund af et forskningsprojekt om koncentrationsbesværede og hyperaktive børn. Her gives en forklaring på urolige børn – en forklaring, der letter ansvaret for forældre og pædagoger, ved at slå fast, at det drejer sig om en lille hjernedysfunktion – ikke en decideret hjerneskade. Samtidig puttes der tal på, et stort tal som man kan pejle efter i den pædagogiske praksis. 11% af alle svenske børn er ifølge denne undersøgelse født med denne behandlingskrævende sygdom (Kärfve 2001:15). Det kan ikke helbredes, endnu, men det kan behandles og holdes nede med medicin. Med indførslen af den bredere definerede og mindre handicap-konnoterede betegnelse ADHD bliver det endnu nemmere at få undersøgt sin mistanke om psykisk handicap idet graderne for syndromet spænder fra det nærmest autistiske til det lettere adfærdsvanskelige.

ADHD defineres således:

ADHD er en forkortelse for diagnosen: Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, det vil sige forstyrrelser af opmærksomhed, aktivitet og impulsivitet. ADHD giver som regel problemer med at opfatte, fortolke, huske, planlægge og orientere sig (adhd.dk).

Det interessante ved at se på ADHD som en konstrueret størrelse, det vil sige som noget der skal lokaliseret i det givne samfund i stedet for hos individet, er blandt andet at forholdene omkring denne diagnose allerede problematiseres. ADHD har en meget høj grad af aktualitet og kampen om at finde kilden til fænomenet er i fuld gang. Antallet af personer der får medicin mod ADHD i Danmark er steget fra 2.129 i 2000 til 24.743 i 2009 (laegemiddelstyrelsen.dk). I institutioner er det noget man er meget opmærksom på i forhold til de børn som det er svært at få til at passe ind. Der bliver udgivet masser af bøger hvor forældre til børn med diagnosticeret ADHD fortæller om det hårde liv med et handikappet barn, kampen for at få barnet udredt og lettelsen når barnet diagnosticeres. Udbredelsen af vidensproduktion om voksen-ADHD får folk der har svært ved at passe et arbejde, gennemføre uddannelse og er små-depressive til at kigge tilbage til barndommen efter tegn på børne-ADHD. Man søger i neuropsykiatrien efter svar på hvorfor man ikke fungerer i samfundet og diagnosen ADHD giver mange svaret.

1.1 Videnssamfundet

Det danske samfund udvikler sig i højere grad til et videnssamfund, baseret på uddannelse og innovation. I kraft af dette er det et mål fra den danske regerings side at 95% af alle unge skal

gennemføre en ungdomsuddannelse (Undervisningsministeriet 2008). Det er altså ifølge disse mål ikke længere en accepteret mulighed at gå ud efter 9. klasse og arbejde som ufaglært med manuelt arbejde. Den daglige praksis i uddannelsesinstitutionerne bærer naturligvis præg af dette. De børn og unge der bliver diagnosticeret med ADHD kan ikke leve op til disse krav. De kan ikke gennemskue komplekse problemstillinger, de kan ikke sidde stille og samle deres tanker og fokusere på de ting der i skolesammenhænge kræver koncentration. De er impulsstyrede og kan ikke altid gennemskue konsekvenserne af deres handlinger. De formår ikke at leve op til samfundets krav om at tage en videregående uddannelse.

1.2 Motivation

Inspirationen til at se på lige præcis ADHDs rolle i samfundet stammer oprindeligt fra mit arbejde som ufaglært støtteperson for en 12-årig med ADHD, samt fra den igangværende offentlige debat der har fokuseret på de sociale aspekter som ADHD indebærer.

Som støtteperson har jeg været involveret i en ny-diagnosticerets liv og har observeret nogle aspekter ved dennes liv som har givet mig anledning til at fundere over hvilken funktion diagnosen ADHD har – både pædagogisk/psykologisk og rent praktisk. Min oplevelse var at mange af de ”problemer” som opstod i forbindelse med denne elev, mere handlede om elevens måde at handle på i givne situationer ikke passede ind i hverken den pædagogiske praksis eller det sociale spil eleverne imellem, end om et decideret psykisk brist. Netop fordi det var i situationer hvor en bestemt habitus er påkrævet, at problemerne opstod, fødtes min mistanke om at kategoriseringen bliver brugt til at legitimere en pædagogik der tilgodeser en bestemt habitus. Det at have en støtteperson på en enkelt elev er under alle omstændigheder et tegn på, om det så er hensigten eller ej, at man drive en undervisning/pædagogik der ikke når alle elever.

At diagnosen/kategoriseringen spiller sammen med både køn, klasse og etnicitet er blevet påpeget i forskellige sammenhænge. Den danske ADHD-forening påpeger selv at der er forskel på den måde ADHD giver sig til udtryk hos piger og hos drenge, ligesom der er forskel på hvordan det giver sig til udtryk hos henholdsvis voksne, unge og børn. Dette kan ses som en anerkendelse af en dialektik mellem psyke og samfund hvor vores handlinger skal ses som et resultat af begge. Det der samler individerne uanset køn i ADHD-kategorien er altså sindet og det der adskiller dem er den måde hvorpå denne psyke fortolkes.

1.3 Problemformulering

Med denne opgave ønsker jeg at belyse, hvordan man teoretisk kan se ADHD som et socialt skabt fænomen. Formålet med udgangspunktet i en konstruktionistisk optik, er at afdække de strukturer der skaber fænomenet ADHD og komme med et bud på dets rolle i samfundet. Mit fokus er at se på hvordan ADHD præsenteres som en sygdom eller et handicap og hvilken samfundsmæssige funktion dette kan have.

Spørgsmålet til besvarelse i opgaven lyder derfor:

Hvordan kan fænomenet ADHD fra et teoretisk udgangspunkt betragtes som et socialt konstrueret fænomen?

I min afdækning af fænomenet vil jeg give plads til 3 forskellige fortællinger om ADHD. Den offentlige, kritikken og de skjulte anomalier. Det gør jeg for at illustrere hvordan viden om ADHD er blevet, og stadig bliver, skabt og udfordret af forskellige institutioner i samfundet. På den måde præsenterer jeg et dynamisk felt, hvor viden om ADHD stadig står til diskussion og på den måde åbnes der op for den nye fortælling jeg ønsker at skabe.

I det følgende vil jeg redegøre for min videnskabelige tilgang, hvilket også omfatter overvejelser om udvalgte materiale, min metodik hvilket omfatter den optik der er udgangspunkt for opgaven. Fænomenet ADHD vil jeg definere for denne opgave¹ ved hjælp af 3 forskellige blik på fænomenet før jeg forholder fænomenet til først styringsteori og derefter queer-teori. Til slut vil jeg konkludere hvad denne optik har belyst og udfolde den nye fortælling opgaven lægger sider til.

2. Metodologi og fremgangsmåde

2.1 Forskningstilgang

Min teoretiske skoling udspringer af feminisme og queer-feminisme. Den teori jeg er inspireret af er først og fremmest normkritisk og videnskritisk. Den feministiske teori kommer fra mange forskellige tilgange; meget fra litteraturvidenskab og kulturfag, men også fra naturvidenskaben, fra psykologien og fra sociologien. Denne tankestil er altså stærkt tværfaglig hvilket i denne opgave afspejles i både valget af teori og det forskningsdesign der ligger i opgaven. Når jeg ser på ADHD som socialt fænomen, handler det om *at se på hvordan normalitet og hegemoni skabes og vedligeholdes og hvorfor*. Når jeg i forlængelse af mit arbejde inden for den queer-feministiske

¹ Et andet forskningoplæg havde defineret fænomenet anderledes.

teoretiske skole, tager udgangspunkt i ADHD er det for at udvide denne tradition til at fokusere på en bredere italesættelse af hvad vi mener med normalitet og afvigelse.

2.2 Essayisme

Den metode eller måske nærmere stil jeg benytter mig af i denne opgave er essayistisk. I et essay om essayisme i tidsskriftet "Dansk Sociologi", definerer Bo Isenberg det sociologiske essay i sin mest elementære form som værende et *forsök at förstå, att göra intelligibelt* (Isenberg 2006:97). Han bygger en bro mellem litteraturen og sociologien og fremhæver en række fremtrædende sociologer og samfundsforskere der på forskellig vis kan siges at arbejde "essayistisk", heriblandt Weber, Simmel, Arendt og Adorno. De forskellige betragtninger om det sociologiske essay er alt i alt meget beskrivende for udformningen af denne opgave. Denne opgave er netop som før formuleret, et forsøg. Jeg arbejder tentativt med at bruge en bestemt optik på et bestemt fænomen og forsøger med dette at give et bud på hvordan man kan læse aktuelle begivenheder. Til den tentative tilgang hører også et stærk fokus på processen frem for resultatet, beskrevet med juridiske termer er de *element som utgör ett slags indicier eller bevis* (ibid:96). Essayet forholder sig desuden relativt til de forskellige komponenter i undersøgelsen i en anerkendelse af at de også kan betragtes på en anden måde (ibid:98), hvilket jeg i høj grad også forsøger at give udtryk for i denne opgave, dog uden at underminere min egen tilgang. Dette er blandt andet forsøgt tydeliggjort med italesættelsen af mit resultat som "Den nye fortælling". Isenberg fremhæver at sociologiens opgave er at forholde sig til aktuelle problemstillinger og forsøge at sige noget om samtiden, *at avtäcka samtiden sin samtidighet* (ibid:95) eller med Foucaults temer at skabe en "nuets ontologi" (ibid 94). Denne opgave arbejder ikke med en empirisk virkelighed, men forholder sig til forskellige udlægninger af et aktuelt fænomen og diskuterer problemstillinger der knytter sig til fænomenet ved at se på det fra en ny vinkel.

2.3 Optik

Jeg vil i denne opgave ud fra to forskellige teoretiske udgangspunkter give et bud på hvordan man kan se kategoriseringer som ADHD ud gennem en socialkonstruktionistisk optik. Jeg tager altså ikke stilling til de medicinske forhold, men beskæftiger mig udelukkende med de diskursive aspekter af fænomenet. Jeg kunne ud fra denne optik ligeså godt have valgt en hvilken som helst anden kategorisering for som Dorte Marie Søndergård påpeger i "Tegnet på Kroppen": *Optikken er det væsentligste resultat* (Søndergård 2006:13). Fokus er således ikke udelukkende rettet mod

ADHD, men har et sigte henimod at forsøge at argumentere imod en essentialistiske opfattelse af det menneskelige subjekt der søger på dikotomisk vis at opdele mennesker i grupper af rigtige og forkerte, syge og raske, første og anden, normale og unormale.

De teoretiske udgangspunkter der i opgaven former min optik kommer først fra Mitchell Deans "Governmentality" og derefter fra forlængelsen af queer-teorien, den såkaldte "Crip-teori", repræsenteret af Robert McRuer og RoseMarie Garland-Thomson. Hvor "Governmentality" præsenterer hvordan man gennem en række dimensioner kan se hvordan mennesker i moderne liberale samfund styres og styrer sig selv, politiserer Crip-teorien modstanden mod den naturalisering af de kategoriseringer styringen skaber. Jeg har valgt disse to udgangspunkter idet jeg mener at de fanger en dimension af fænomenet der ikke er blevet tilstrækkeligt belyst i den offentlige debat. Mit udgangspunkt er at kigge på ADHD som "et socialt konstrueret" fænomen og her bidrager styringsteorien med nogle helt konkrete redskaber til at dechifre fænomenet og gøre de forskellige dele synlige og analyserbare. At betraget et felt som objekt for styring er interessant i sociologiske sammenhænge idet det skaber en kobling mellem massesamfundet og det enkelte individs agens samt rolle i samfundet. At normer ikke blot skabes ud fra en arbitrær ide om rigtig og forkert, men er resultat at et praksisregimes styring mod et specifikt mål, bringer en vis handlekraft og legitimitet tilbage til sociologien. Queer-teorien tager styringsteoriens imperativ alvorligt og kommer i princippet fra den samme filosofiske basis når den aktivt gør op med den arbitrære normativitet og pointerer hvor normen bliver skabt og hvem der lider under dens eksistens. Jeg har valgt disse to udgangspunkter frem for et mere klassisk social-konstruktivistisk tema, idet min interesse ligger i normkritikken og der er i normkritikkens lys fænomenet ADHD springer mig i øjnene som et potentielt eksempel på et felt med normskabende praksisser.

2.4 Case-studiet

Med inspiration fra Foucault bruger jeg ADHD fænomenet som det Bent Flyvbjerg kalder "en paradigmatiske case". På samme måde som Michel Foucault bruger fængslet som case til at sige noget om disciplinens funktion (Foucault 2002), eller galskabens historie til at sige noget om udgrænsning af mennesker (Foucault 2004), bruger jeg med queer-teorien og styringsanalysen, ADHD-casen til at sige noget generelt om en styring af samfundet der opdeler folk i syger og raske efter arbitrære linier der naturaliseres gennem styringsmekanismer (Flyvbjerg 1991:152). Når jeg tager fat i en problemstilling som ADHD er det altså ikke åbent og tilfældigt på hvilken måde jeg går til mit analyseobjekt. Der eksisterer et kontinuum mellem jeg selv som forsker/skribent og fænomenet ADHD, hvor udfaldet på sin vis er givet på forhånd (visuel præsentation af kontinuum,

se bilag 9.1). Opgaven ligger i arbejdet med at formulere dette nye perspektiv på fænomenet, den fortælling som jeg mener er ny.

Min fremgangsmåde er helt konkret sådan at jeg som forsker, kigger gennem min til formålet konstruerede optik (styringsteori og queer/crip teori) på fænomenet ADHD – den offentlige diskurs. Til at støtte min hypotese (der er formet af mit kontinuum) har jeg Kärffves forklaring og den intersektionelle dimension. Disse fortællinger påvirker både min optik og mit analyseobjekt og indgår som en del af begge (igen i kraft af kontinuummet). Resultatet er den nye fortælling, min konklusion og refleksion. For visuel illustration af dette, se bilag 9.2.

3. Fænomenet

Jeg har beskrevet fænomenet ud fra min egen forståelse. Dette skriver jeg for at klargøre min bevidsthed om min egen påvirkning at jeg er bevidst om at en anden person havde fokuseret på noget andet. ”Fænomenet” der beskrives i dette afsnit, er en del af det før omtalte kontinuum (Afsnit 2.3 samt Bilag 9.1). Det er defineret af min teoretiske indgangsvinkel og det er defineret af min position og forforståelse. Jeg er altså klar over at min definition er subjektiv og snæver set i forhold til hvad et større forskningsprojekt kunne afdække. Når man vælger at se på noget, vælger man at se bort fra noget andet. For at blive i optikkens terminologi; Mit synsfelt er som alle andres begrænset.

De tre perspektiver i denne opgave er valgt ud fra en ide om at det skulle repræsentere den offentlige diskurs, der domineres af den lægevidenskabelige forklaring, men udfordres af konstruktionismen og intersektionaliteten. Som sociolog er dette tre fortællinger jeg kan arbejde med i det format jeg har til rådighed. Jeg har et klart fokus på en granskning af den officielle diskurs, og praksis, der her repræsenteres af ADHD-foreningen, og lægger sig støt op af lægevidenskabens forklaring², i mit arbejde med at skabe en ny fortælling. Jeg har i denne opgave valgt at fokusere på hvordan fænomenet betragtes fra den objektiverende vinkel. Stemmer der skaber subjekter frem for stemmer fra subjekterne der skabes. Min interesse ligger i at se på hvordan fænomenet skabes gennem vidensproduktion og styring.

Når jeg siger at jeg vil se på ADHD som samfundsmæssigt fænomen handler det om hvilken funktion fænomenet har – gennem de to teoretiske udgangspunkter at se på 1) hvordan det bruges til

2 Det skal siges at der naturligvis også er forskellige forklaringer inden for lægevidenskaben.

at styre individer jf. governmentality-analytikken, og 2) hvordan dette kan politiseres – jf. crip/queer-teorien. At fokusere på den subjektiverede dimension ville skabe en hel anden opgave, her ville en diskursanalyse af en beretning om et liv med ADHD måske kunne give et bud, men det er altså ikke denne vinkel jeg synes er interessant. Man kan kritisere mit udvalg for at reproducere en måske uhensigtsmæssig tendens hvor diverse eksperter og medier får langt mere taletid end ”the subject in question”. Men da det netop er dette jeg fokuserer på giver udvalget sig selv.

At beskrive fænomenet ADHD/DAMP er ikke helt simpelt. Det er først og fremmest et fænomen der optræder i institutionssammenhænge, det er her det opdages og her en stor del af interessen for diagnosticeringen findes. Børn der tidligere har været kategoriseret som dumme og adfærdsvanskelige, utilpassede og urolige kan nu udredes for en decideret neurologisk sygdom. Ansvar kan hermed placeres, behandlingen af denne uhensigtsmæssige opførsel kan påbegyndes og ansøgningerne om penge til støttepædagoger, materialekompensation osv. kan begynde. Fænomenet er i skandinavisk kontekst efterhånden totalt integreret i institutionssystemet. Specialskoler og specialklasser er oprettet og udarbejder videregående uddannelser specifikt til børn med koncentrationsvanskeligheder. Skoler etablerer specielle kostordninger³ til elever med ADHD og behandling med blandt andet det omdiskuterede medikament Ritalin er, som nævnt i indledningen, er udbredt.

De forskellige perspektiver jeg vil lægge vægt på i afdækningen af fænomenet er:

1. Den danske ADHD forenings definition.
2. Diskussionen mellem Eva Kärfve og Christoffer Gillberg.
3. Det intersektionelle perspektiv: samspelet mellem ADHD og køn, etnicitet og klasse.

Disse tre perspektiver er for det første interessante hver for sig. ADHD-foreningen er en interesseorganisation der er afhængig af fondsmidler, private donationer og offentlig støtte. Dens mål er at være den primære kilde til information om ADHD gennem diverse publikationer, rådgivning og hjemmesiden www.adhd.dk (ADHD-foreningen 2010). De møder tilsyneladende ikke specielt megen kritik og deres materiale er meget brugt i institutioner. De repræsenterer her offentligt accepterede diskurs, den udredningsfokuserede, positivistiske, og selverklærede ”humane”⁴ tilgang til ADHD.

3 Der bliver forsket meget i ADHD symptomernes sammenhæng med indtagelse af forskellige fødevarer (www.netdokter.dk)

4 ADHD-foreningen skriver i deres politikpapir fra 2009 at mennesket altid skal komme før diagnosen – med henvisning til at der ikke kræves nogen diagnose for at få støttekroner (ADHD-foreningen 2009).

Diskussionen mellem Kärffe og Gillberg er interessant fordi den har skabt forholdsvis meget furore – ikke mindst i kraft af dramaet hvor Kärffe beskylder Gillberg for videnskabelig uredelighed og han så kvittere med at nægte hende adgang til sine data (Samuelson 2007). Det er en meget tydeligt videnskabelig kamp mellem positivismen, repræsenteret af neuropsykiateren Gillberg og konstruktionismen, repræsenteret af sociologen Kärffe. Da det er kritikken af den lægevidenskabelige tilgang der er interessant for min problemstilling er det Eva Kärffes bog ”Hjärnsporten – DAMP och hotet mot folkhälsan”(2000) der udgør litteraturen til afsnittet. Hun er repræsentant for en kritisk diskurs idet hun problematiserer noget der tilsyneladende ikke er blevet hevet frem i lyset før, og hun gør det - ramaskriget taget i betragtning - på en måde hvor det kritiserede trues.

Den intersektionelle tilgang er så at sige min egen ”konstruktion”. Den udgør nogle løsrevne huller i den neuropsykiatriske forklaring, der ikke er i talesat som en direkte kritik af den offentlige neuropsykiatriske tilgang, men som jeg i min udredning kopler sammens. Dette gør jeg ud fra en klassisk sociologisk køn, klasse, etnicitetsopdeling fordi det er disse tre kategorier der i kraft af min skoling i disse differentieringer er sprunget mig i øjnene. At forholde sig intersektionelt til noget betyder i korte træk at man er opmærksom på det net af differentieringer individet er placeret i og hvordan disse overlapper hinanden det vil sige at et individ ikke kun er placeres i et adfærdsformåenshieraki, men også i et kønssystem, et etnicitets system, osv. (Knudsen 2006:1). Det er en anerkendelse af at kombinationen af disse positioner resulterer i forskellige oplevelser og virkeligheder for den enkelte person. At være kvinde og diagnosticeret med ADHD er altså ikke det samme som at være mand og diagnosticeret med ADHD, for der ligger forskellige forventninger til mænd og kvinder når det kommer til adfærd.

Til sammen udgør de tre et felt der inkluderer den officielle udredningspraksis, en kritik af dette, samt hvad jeg betragter som huller i den positivistiske, dvs. neuropsykologiens, fortælling om psykisk diversitet. De stiller spørgsmålet om hvor det er vi skal lokalisere fænomenet. Helt konkret, hvorvidt det er givet at ADHD er noget der er knyttet til individet eller om det er i miljøet omkring individerne vi skal finde årsagen til fænomenet. Gennem at forholde mig til disse perspektiver vil jeg ved hjælp af min optik og mine teoretiske udgangspunkter i konklusionen forsøge at forme en 4. fortælling.

3.1 Ad 1) Den offentlige udlægning

Den danske ADHD forening skriver på deres hjemmeside følgende ”om ADHD”:

ADHD er en forkortelse for diagnosen: Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, det vil sige forstyrrelser af opmærksomhed, aktivitet og impulsivitet.

ADHD giver som regel problemer med at opfatte, fortolke, huske, planlægge og orientere sig (www.adhd.dk).

Historisk bliver diagnosen sat ind i en 100 år lang kontekst der starter med at omhandle adfærdsvanskelige og formodet hjerneskadede børn i starten af det 19. århundrede. Den organiske årsag til adfærden understøttes af opdagelsen af en hjernebetændelsesepidemi, og betegnelsen MBD, Miniman Brain Disorder/Damage. Diagnosen bliver i 80'erne taget op til revision og efter at have rundet betegnelserne ”Hyperactivity” og ”ADD” lander man i slutningen af årtiet på den forkortelse vi kender i dag. I Skandinavien opererer man også med Christoffer Gillbergs betegnelse DAMP⁵.

ADHD-foreningen forholder sig til fænomenet ud fra den lægevidenskabelige forklaring om en neurologisk sygdom. Hjemmesiden er fokuseret på hvordan man afdækker om en person kan få stillet denne diagnose og der er masser af hjælp af hente i form af visitationsvejledninger og fakta om udredning. Dernæst er der viden om behandling opdelt i medicin, indsigt, coaching og terapi og oplysninger om hvilke sociale tiltag der kan foretages fra kommunal side, såsom anbringning uden for hjemmet, hjælp til forsørgelse, beskæftigelse m.m.

3.2 Ad 2) Kritikken af neuropsykiatrien

Hvis ADHD-foreningen repræsenterer den offentlige danske definition af fænomenet ADHD⁶, så repræsenterer den svenske sociolog Eva Kärfve kritikken mod denne udlægning. I Danmark har den kritiske vinkel været mindre eksplicit derfor lader jeg Kärfve formulere kritikken trods mit udgangspunkt i den danske kontekst. I ”Hjärnsnöken – DAMP och hotet mot folkhälsan” gransker Kärfve den neuropsykiatriske tilgang til ADHD/DAMP. Grundelementerne i kritikken går på videnskabeligheden i diagnosticeringen af børn og unge med de symptomer der er grundlagsgivende for ADHD/DAMP-fænomenet. Helt specifikt handler det om et videnskabeligt

⁵ I Danmark ses denne dog efterhånden som en mere eller mindre politiske ukorrekt betegnelse – idet den udtales som damp (engelsk) og billedet derfor er blevet brugt nedsættende om børn med et meget højt aktivitetsniveau.

⁶ ADHD.dk repræsenterer ikke en offentlig instans, men er en portal drevet af frivillige. Det er dog dem der producerer meget af det materiale der bruges til at oplyse om fænomenet ADHD i Danmark og foreningen udgør den eneste specifikke ADHD informationsinstans i landet.

angreb på den svenske neuropsykiater og ophavsmand til DAMP-betegnelsen Christoffer Gillbergs arbejde med at argumentere for at vi har at gøre med en hjerneskade, der kan og skal lokaliseres. Kärffves påstand er at diagnosen ikke er beviselig og i værste fald er direkte skadelig for det pågældende barn. Hun mener at konsekvensen af den neuropsykiatriske diagnose stigmatiserer barnet idet alternative forklaringer udelukkes. Man fjerner alt ansvar for barnets opførsel fra forældre og institutioner ved at henføre til en fejl i hjernen. I stedet for at tage det barnets adfærd som et tegn på at der måske er en fejl i systemet, rationaliseres problemet:

”I stället för att ställa frågan var för allt fler barn och ungdomar inte klarar på normalundervisningen och kanske, i samma moment, kasta ett öga på hur denna normalundervisning egentligen läggs upp och vilka ramar som omger den, sker nu en afindividualisering av de barn som bryter mot normerna.” (Kärffve 1997:212)

Konsekvensen for barnet er bl.a. lavt selvværd og skyldfølelse, og de reelle symptomer viger i baggrunden og erstattes af ideen om ”det handicappede barn” (Kärffve 1997:215).

Ifølge Kärffve er det deterministiske menneskesyn, neuropsykatrien bruger til at hjælpe folk med at ”finde deres plads”, med til at opretholde et ekspertvælde der fratager såvel børn som forældre muligheden for selv at bestemme over den diagnosticeredes fremtid og udelukker en egentlig mulighed for forandring (Kärffve 1997:213).

Hun afviser altså DAMP-teorien idet hun anser den for at være deterministisk og totalitær i kraft af dens behov for at mainstreame mennesker. Men som hun slutter sine refleksioner af med sidst i bogen så er hovedpointen at teorien er falsk – der findes simpelthen ikke de beviser der skal til for at verificere den (Kärffve 1997:220).

3.3 Ad 3) Intersektionelle anomalier

Et aspekt man desuden kan tilføje som en anomali i det positivistiske ADHD/DAMP-paradigme, er at fænomenet tilsyneladende har en etnisk, social og kønnet dimension. Dagbladet Information har bl.a. bragt en artikelrække om hvordan forældre med anden etnisk baggrund end dansk, specielt af mellemøstlig herkomst, har haft meget svært ved at få diagnosticeret deres børn trods tydelige symptomer, idet de er blevet mødt med en påstand om at det nok handlede om kulturforskelle – læs: du kan ikke opdrage dine børn ordentligt (Mygind, Johanne & Sørensen, Jens-Arne 2008). Dette går direkte imod den fritagelse for forældreansvar der normalt ses som meget væsentligt i forbindelse med den neuropsykiatriske forklaring om hjerneskade.

I samme dur forklarer ADHD-foreningen i et specifikt materiale, som er en direkte oversættelse fra norsk, om piger med ADHD, at piger med ADHD tit ikke har de samme symptomer

som drenge med ADHD. Hvor hyperaktiviteten bærer en stor del af æren for at man opdager drengenes sygdom, lider størstedelen af piger med ADHD tværtimod af hypoaktivitet⁷. På trods af at dette er en diagnose der stilles på baggrund af symptomer der kommer til udtryk i hverdagslivet – har vi ifølge foreningen stadig at gøre med den samme tilstand. Her henvises til neurologiske forskelle på kønnene. Piger med de klassiske ADHD-symptomer udgør kun ”en lille procentdel” af piger med ADHD og her nævnes hvordan samspillet med omgivelserne kan have indflydelse på den måde disse piger bliver opfattet (ADHD-foreningen 2002).

I de fleste materialer om ADHD jeg er stødt på, kritiske eller ej, nævnes det statistiske faktum at mange af dem der diagnosticeres ender i socialt ufordelagtige positioner, som kriminelle, førtidspensionister og stofmisbrugere. Samtidig har undersøgelser hvor der testes for voksen-ADHD, en diagnose der kræver at man har haft symptomerne som barn også vist, at 50% af fængselsindsatte lever op til dette krav (Kärfve 1997:89). Der synes altså at være et sammenfald mellem ADHD og kriminalitet der ellers i den klassiske sociologi siges at hænge sammen med socioøkonomisk position, arv og miljø. I en artikel i fagbladet ”Folkeskolen” kommer læge og ph.d. Søren Dalsgaard med denne forklaring på hvilke konsekvenser symptomet impulsivitet kan have:

Hvis de kommer op at toppes, smækker de hurtigt en på hovedet, hvor de fleste andre når at tænke sig om. Men billedet af deres forbrydelser er ikke entydigt. De har svært ved at planlægge og bruger måske alle deres penge først på måneden, og det kan få dem til at begå indbrud eller forsøge sig med dokumentfalsk. De tænker, at det går nok, og det gør det så ikke alligevel (Stanek 2008).

Gennem en konstruktionistisk optik, kunne man altså hævde at denne adfærd kunne spores tilbage til mangel på uddannelse og lav socioøkonomisk status og altså at det ikke nødvendigvis er en hjerneskade der forårsager forbrydelsen, men nogle samfundsmæssige betingelser der gør at nogen er bedre til at navigere inden for systemet end andre.

Disse 3 aspekter af fænomenet tegner et billede af på den ene side en neurologisk sygdom med nogle specifikke symptomer der skal behandles medicinsk og terapeutisk og på den anden side en måde at handle på, en habitus, der i samspil med de herskende normer og ideer om opførsel, uhensigtsmæssigt for den der bærer symptomerne, sygeliggøres og dermed stigmatiseres. Samtidig aner man en kamp om definitionsmagt mellem samfundsvidenskaberne og naturvidenskaben.

⁷ Det modsatte af hyperaktivitet, altså en nedsat aktivitet (ADHD-foreningen 2002).

4. Teori

Jeg vil forsøge at se på fænomenet ADHD/DAMP ud fra to teoretiske udgangspunkter, styringsanalysen og queer-teorien. Det er ikke to modstridende teorier, men de adskiller sig alligevel meget fra hinanden metodologisk set. Hvor den Foucault-inspirerede styringsoptik har en hermeneutisk tilgang til at analysere et materiale, vil jeg hævde at queer-teorien er en politisering af "arven fra Foucault". De værker der i denne opgave betragtes som queer-teoretiske har udgangspunkt i optikken og ikke empirien og formulerer sig i eksplicite normkritiske termer og der tales om undertrykkelse og modstandstrategier. Disse udgangspunkter giver mig som "forsker" mulighed for 1) at se fænomenet udefra – med udgangspunkt i den konstruktionistiske skole og 2) derefter dykke ned og se på samfundet fra en individposition der ud fra fænomenet ser verden gennem denne antagelse.

4.1 Den "Foucault'ske" tilgang

Den franske historiker og epistemolog Michel Foucault har i løbet af sit forfatterskab gennem forskellige nedslag i historien afdækket hvordan mennesker formes som erkendende subjekter. I de 3 klassiske hovedværker "Galskabens historie"(2004), "Overvågning og straf"(2002) og "Seksualitetens historie"(1990) har han vist hvordan kategorisering, inddeling og træning har skabt det moderne subjekt, og ikke mindst vores opfattelse af dette.

Selvom Foucaults doktordisputats "Galskabens Historie", normalt ikke regnes for sammenførlig med styrings-analytikken kommer den i forhold til min problemstilling til at tilføre den konkrete biopolitiske vinkel, idet den beskæftiger sig med dannelsen af det mentalt raske subjekt.

Hovedpointen som her falder godt i tråd med styringsteorien er at ved at kategorisere nogle som mentalt syge, defineres også det normale legitime subjekt. Galskaben eksisterer ikke i sig selv, men skabes gennem identificeringen, dvs. navngivningen/kategoriseringen af galskaben (Foucault 2004:9). Her udfoldes også en af Foucaults teser, der senere bliver videreudviklet gennem begrebet om biopolitik, at mennesker der udpeges som syge og behandlingstrængende skilles fra for at sikre normens sikkerhed (Foucault 2004:8).

4.1.2 Governmentality: Styringsteknologi og Biopolitik

Governmentality er et begreb der stammer fra en forelæsningsrække af Michel Foucault og som senere er blevet taget op af den engelske sociolog Mitchell Dean i en bog bærende begrebets navn. I

bogen samler og udvikler Dean, Foucaults tanker og perspektiv til en decideret analysestrategi der tager udgangspunkt i en samfundsopfattelse hvor styring af individer er den centrale funktion. Dean kalder dette en *analytik* og definerer dette som ” en type undersøgelse, der søger at analysere de specifikke forhold, under hvilke bestemte enheder kan fremkomme, eksistere og forandres.” (Dean 2006:58).

Governmentality er den moderne form for styring – den sætter sig op som kontrast til det tidligere enevælde ved at fjerne de arbitrære krav om underkastelse og adlydenhed og erstatte dem med moral og etik. Den søger at lede ved at få befolkningen til at lede sig selv i en bestemt retning. For at forklare hvad der menes med styring tager Dean udgangspunkt i det han kalder ”conduct of conducts”(Dean 2006:43). Det handler om at styre den måde vi som individer styrer os selv, at styre handler altså om at lede menneskelig adfærd så det ikke for det enkelte menneske føles som styring, men som aktive frie valg (ibid). Styringen er moralsk idet den hævder at vide hvad der er god, passende, dydig og ansvarlig adfærd og styringen er normativ idet den søger at forme vores adfærd så den passer med de givne normer. For at lave en styringsanalyse må man derfor fokusere på hvordan viden inden for feltet produceres, i denne opgaves tilfælde, fænomenet ADHD. Ifølge Dean er praksisregimer *relative sammenhængende måder at gøre tingene på* (Dean 2006:58). Fænomenet ADHD betegner en måde at handle og tænke på indenfor den pædagogiske og psykiatriske praksis. Og kan på den måde begrebsligøres som et praksisregime (Ibid).

Ifølge Styrings--analytikken er biomagt en væsentlig faktor inden for den moderne stat. Biopolitikken har befolkningen som sit genstandsfelt og dens styring sigter mod at bevare befolkningen og modarbejde eventuelle trusler. Trusler der kan være såvel eksterne som interne (Dean 2006:170).

Det er ligeledes inden for det biopolitiske område vi finder inddelingen af befolkninger i undergrupper, som bidrager til eller forringer befolkningens generelle velfærd og liv (Dean 2006:170).

Jeg vil udfolde afsnittet om biopolitik nærmere i min analyse, ved konkrete eksempler i mit forskningsobjekt.

4.2 Foucault ført ud i livet

4.2.1 Queer – Aktivistisk bevægelse og teori

Begrebet ”queer” betyder på engelsk skæv eller mærkelig, og er i seksualpolitisk forstand en tilbagetagen af det nedsættende ord for homoseksuelle mænd. Den teoretiske retning er en normkritik der har sit udspring i HIV/AIDS-aktivismen i New York i 1980'erne. Under parolen

”we’re here, we’re queer – get used to it” demonstrerede og aktionerede homo, bi -og transseksuelle mod den manglende forskning i HIV/AIDS med henvisning til at hvis dette havde været en sygdom der ramte heteroseksuelle ville det se helt anderledes ud. Samtidig med den politiske kamp for retten til viden om denne sygdom og billig behandling manede grupper som Queer Nation og ACT-UP til kamp mod heteronormen (Ambjörnson 2006:14). Selvom den teoretiske side af ”queer” udviklede sig nogenlunde parallelt med den politiske kamp var det ikke før i 1990, navnet queer-teori for første gang blev brugt, som en provokation, af Teresa de Lauretis på en konference om homoseksuel forskning (Ambjörnson 2006:37).

Queer-teorien bygger videre på arven fra Foucault og 70'ernes radikalfeminisme ved at tage udgangspunkt i at køn og seksualitet er produceret gennem magt og diskurs. Den amerikanske retorikprofessor Judith Butler er gennem sin afhandling ”Gender Trouble” blevet gjort til talsperson for retningen med hendes begreber om ”det performative køn” og udsagn som ”der findes ingen pre-diskursiv tilgang til verden.” En mængde andre teoretikere er siden mere eller mindre frivilligt blevet føjet til ”queer-kataloget” og i dag står man med en ret vidt defineret og alsidig videnskabelig tilgang der ligesom kønsforskningen er tværfaglig og tæt knyttet til en aktivistisk og politisk bevægelse. Grundelementet i teorien skal stadig hentes i en radikal og til tider noget politiseret fortolkning af Foucaults begreber om magt, viden og diskurs. Derfor har teoriretningen også bevæget sig henimod ikke at fokusere udelukkende på seksualitet og køn, men også at forholde sig til race/ethnicitet og handicap, at fokusere mere på generelt kropshegemoni, legitimitet og modstand mod dette. De teoretikere jeg vil tage fat i i denne opgave forholder sig primært til fysisk handicap i intersektion med køn og seksualitet.

4.2.2 Crip Theory – Queer-teorien udvider

Rosemarie Garland-Thomson har med sit værk ”Extraordinary bodies” fra 1997 taget hul på et nyt syn på kroppen, der fokuserer på andet-gørelse af funktionsdygtige kroppe ud fra normative begreber om en legitim krop. Hendes udgangspunkt er kulturteorien og søger at vise hvordan denne andet-gørelse er skabt gennem fremstillinger i amerikansk kultur og litteratur. Robert McRuer, der skriver i kølvandet på Garland-Thomson, tager i ”Crip Theory – Cultural Signs of Queerness and disability” direkte udgangspunkt i de pointer queer-teorien har taget op omkring køn og seksualitet og overfører dem til kropsfunktion⁸. Kritikken går her på opdelingen af mennesker i handikappede og de ikke-handikappede, syge og raske. Dikotomien der definerer legitimitet og illegitimitet. McRuer dedikerer en stor del af værket til at påpege sammenhængen mellem obligatorisk

⁸ At bruge ordet kropsfunktion er et forsøg på at finde et neutralt ord, så jeg ikke i opgaven behøver at operere med dikotomien der på engelsk hedder ”able-bodiedness” vs. ”disability”.

heteroseksualitet og obligatorisk funktionsdygtighed. Hvad Garland-Thomson og McRuer gør er at åbne queer-perspektivet op til at blive en generel normativ kritik, der ikke kun handler om køn og seksualitet, men peger på styring og dominans i samfundet. Det er i forlængelse af denne teoriudvikling at jeg ser mit eget projekt.

En vigtig pointe hos både Garland-Thomson og hendes protegé McRuer er denne opfattelse af at de der kategoriseres som handikappede er syge og i første omgang skal søges helbredt, og ind til da leve et liv i uundgåelig smerte. At det er den enkelte krop der besidder funktionsformåen.

Tværtimod siger de i forlængelse af Butler og Foucault; det er samfundet der er indrettet til at tilgodese mennesker med en specifik funktionsformåen og udskille og ekskludere dem der ikke fungerer inden for denne normalitet (Garland-Thomson 1997; McRuer 2006). Alle kroppe fungerer på forskellige måder og grænsen mellem hvem der betragtes som funktionshindrede eller ej er arbitrær idet det at fungere er en relation mellem krop og omgivelser.

Kampen mod sygeliggørelse af afvigere i ADHD-lignende sammenhænge er bl.a. blevet taget op af organisationen "Aspies For Freedom", der kæmper mod sygeliggørelse og stigmatisering af mennesker med Aspergers syndrom eller autisme. På deres hjemmeside skriver de, "We know that autism is not a disease, and we oppose any attempts to "cure" someone of an autism spectrum condition, or any attempts to make them 'normal' against their will" Deres mål er at opbygge en kultur omkring autisme og kæmpe mod diskrimination. Denne måde at kæmpe på ligger klart i forlængelse af Garland-Thomsons ønske om at flytte funktionshindrede fra at være en medicinsk til at være en politisk minoritet, at rykke fra patologi til etnicitet (Garland-Thomson 1997:6). Selvom de ikke selv indskriver sig i en crip/queer-politisk tradition betragter jeg det som et eksempel på at queer/crip-teorien kan bruges på kategoriseringer der ikke baserer sig på kropstegn.

5. Analyse

5.1 Governmentality

At lave en "rigtig" governmentality-analyse af fænomenet ADHD/DAMP er for omfattende til at kunne lade sig gøre i en opgave af denne størrelse, derfor bliver dette et oplæg til hvordan man kan bruge analytikken - et forsøg på at se på ADHD fænomenet fra dette udgangspunkt. Eftersom styring foregår inden for praksisregimer og tager afsæt i konkrete handlinger vil det jeg ser på primært være den officielle version af fænomenet.

En vigtig dimension af denne måde at analysere styring på er at disse styringspraksisser ikke er en

homogen samling af processer som er foregået parallelt. Praksisserne er sammensat af ”historisk konstituerede konglomerater” (Dean 2006:71). Den måde man tænker og handler omkring ADHD er derfor en blanding af den videnskabelige udvikling, pædagogiske trends, menneskesyn, økonomisk udvikling, demokratisering, individualisering m.m. Som Foucault forklarer i ”Galskabens historie” så er psykisk sygdom ikke noget der altid har eksisteret, men det er skabt gennem den måde bestemte praksisser har opdelt mennesker i syge og raske. ”Den gale” opstår således først i 1800-tallet, ind til da har galskaben været flydende og ikke isoleret til enkelte individer (Foucault 2004).

I fremgangsmåden til styrings-analysen handler det ifølge Dean i første omgang om at identificere de tidspunkter og situationer, hvor styringen bliver løftet frem og problematiseret (Dean 2006:67). Man kan sige at det er i problematiseringen at styringen overhovedet bliver synlig. Det er gennem gyldigheden af denne antagelse at styringen foregår i kraft af at her er livet som objekt for magtudøvelse. Det er ikke økonomien, eller det politiske system, men menneskers adfærd, der bliver korrigeret. I forbindelse med ADHD er det primært inden for det pædagogiske felt styringen er synlig. Biomagten opstår som en naturalisering af den funktionsdygtige vs. den funktionshindrede elev. Det er her styringens utopiske mål skal opnås og de anomalier i paradigmet, som Eva Kärfve og artiklerne i ”Folkeskolen” og Dagbladet Information påpeger, opstår. Det er altså i institutionssammenhænge hvor kravet om diagnosticering foregår styringen bliver synlig.

5.1.1 Styringens utopiske mål

Ifølge Dean er der inden for ethvert styringregime et ultimativt mål, det førnævnte *telos*, som anses for at være opnåeligt for at virke motiverende (Dean 2006:76). Når ADHD betragtes som en sygdom eller en defekt forudsættes det at en helbredelse er mulig. Enten i form af genmodifikation, fosterpåvirkning osv, eller i form af medicinering, specialskoling og terapi. Det ultimative *telos* for styringen er er ikke så meget selve udryddelsen af den formodede neurologiske eksistens af diagnosen, men effekterne af den. Målet er en ensrettet, homogen og effektiv gruppe mennesker. Hos ADHD-foreningen bliver det pointeret at handicappet først opstår i kraft af manglende indsats fra det offentliges side og påpeger her at det er handicappet der søges udraderet (ADHD-foreningen 2009).

Hvad der i grunden er det endelige mål og definitionen af dette, hænger sammen med begreberne biomagt og biopolitik. Dean skriver om dette at der stræbes efter en rationalisering af

problemer, og at befolkningen inddeles i grupper for at forsvare befolkningen mod indre og ydre fjender (Dean 2006:170). Man kan på den måde se forestillingen om psykisk sygdom som en måde at bevare befolkningen, og skabe selvregulering. Forestillingen om ADHD fænomenet bidrager til at mainstreame det pædagogiske subjekt og lede opmærksomheden hen på det ønskede *telos*, der er blevet befolkningens fælles mål. I ”Sindssygdom og Psykologi” fastslår Foucault selv at hvad der bliver betragtet som sygt er fulstændigt afhængigt af kulturelle forestillinger om moral og samfundsmæssige inddelinger (Foucault 1971:111). I det avancerede og komplekst rationelle samfund skilles det individ ud der ikke kan sidde stille, og ikke kan gennemskue denne kompleksitet (Palmbled 2007:47). Og i og med at den liberale styring skal være usynlig må denne usynliggørelse naturaliseres ved at henvise til en sygdom, en defekt (Dean 2006:172).

5.1.2 Styringens dimensioner

Ifølge Dean kan man udlede 4 dimensioner af styringen der vil forekomme i et hvilket som helst praksisregime. I det følgende vil jeg redegøre for hvordan ADHD kan sættes ind i et skema bygget op omkring disse dimensioner og efterfølgende uddybe dem.

Styringens dimensioner		
	Definition	ADHD/DAMP
Synlighedsfelter	Hvilke aspekter synliggøres	Problemet for barnet, forældrene, institutionerne. Sygdommen – behandlingsmulighederne.
Techne	Hvilke midler bruges i styringen.	Udredningspraksisser Specialundervisning Medicinering Regeringens krav om uddannelse
Episteme	Hvilke former for viden produceres.	Forskning i medicinske løsninger Overbevisningen om en neurologisk forklaring. Differentiering af individer.
Identiteter	Hvad er den forventede adfærd?	Den normale vs. den problematiske elev/barn. Den funktionshindrede problembarnet Den behandlingskrævende/syge/helbredelige

Synlighedsfelter: Hvilken side af fænomenet ADHD synliggøres?

Inden for det imperativ ADHD-foreningen repræsenterer, er der en klar vægt på diagnosens vigtighed og de personlige beretninger om et liv i sygdom, der ændrer sig markant idet diagnosen stilles og behandlingen går i gang. De benytter sig i denne produktion af et væld af legitime

stemmer til at underbygge denne naturalisering af sygdommen. Her finder vi eksperterne; læger der udtaler sig, statistikker om forbedringer for børn i behandling. Så er der den personlige beretning fra forældre som fortæller om deres liv med ADHD- børn og om hvordan deres liv ændrede sig i en positiv retning efter diagnosen og herved appellen til det humane ”mennesket først” (ADHD-foreningen 2009). Desuden er der de institutionelle faktorer, skolen daginstitutionerne og det sociale system.

Techne: Der bruges forskellige tekniske aspekter i denne styring, også kaldet styringsteknologier . Dette omhandler det væld af midler, procedurer, taktikker, statistikker og ikke mindst ordbrug der konstituerer autoritet og gennemfører styring (Dean 2006: 73). I denne case er de tekniske aspekter mange og meget varierede. Statistikker om hvor stor en andel af befolkningen der formodes at kunne diagnosticeres er en styringsteknologi, sammen med statistikker om succes, sociale sammenhænge osv. Udredningspraksisser på nationalt plan, i samarbejde mellem institutioner, psykologer osv. er i høj grad med til at konstituere den biomagt der søger at definere en bestemt psyke som værende normal. Specialundervisningssystemer og støtteordninger i folkeskolen er igen med til at udskille og definere styringens telos, samtidig med at det konstituerer en selvfølgelighed omkring selve fænomenet. Der er også en medicinsk teknologi der udskriver recepter på beroligende medicin, antidepressiver og ikke mindst Ritalin til de hårdest ramte børn.

Episteme: Det er umiddelbart svært at skelne de forskellige dimensioner 100 % fra hinanden, idet de overlapper i deres komplekse sammensætning. Dog kan de heller ikke reduceres til hinanden (Dean 2007:). Den 3. dimension som Dean kalder styringens *episteme*, handler om hvordan styringen foregår som rationel og gennemtænkt aktivitet. Denne del af analysen forholdet sig til hvilke former for viden der skabes af og skaber de styrende aktiviteter samt hvilken viden der bringes i anvendelse i styringspraksisserne. Som tidligere vist er der mange forskellige fortællinger om ADHD – denne opgave forsøger for eksempel at være en af dem. Den styring der finder sted inden for det officielle Danmarks paradigme er afhængig af en positivistisk tilgang til psyken. Her bruges den viden der regnes for sand inden for en sfære hvor udsagn kan verificeres med statistikker og professionelle undersøgelser. Hos ADHD foreningen har man valgt at tro på det neuropsykiatriske paradigme. Det er også kun indenfor dette paradigme at fænomenet eksisterer som ADHD. Man kan sige at det overhovedet at kalde ”det” ADHD er en accept af den positivistiske neuropsykiatriske forklaring.

Identiteter: Afsluttende opererer styring gennem individuelle og kollektive *identiteter*. En del af analysen er at definere hvilke af disse identiteter der forudsættes, både for de styrende og de styrede. Hvilken adfærd der forventes og i hvilken retning den ønskes styret hen. I spørgsmålet om hvordan man får individer/befolkninger til at påtage sig bestemte identiteter dukker

styringsanalysens ”conduct of conduct” op igen. Hvordan får man folk til at styre sig selv i forhold til de ønskede gruppe- og individuelle identiteter der står til rådighed i praksisregimet. I det neurologiske ADHD-regime, hvis vi kort kalder det det, er der forskellige identiteter der står til rådighed. Diagnosticeres et barn, bliver forældrene til ofre, institutionsmedarbejderne til udfordrede og barnet til indehaver af problemet. De andre børn i institutionen indtager positionen som normale, og i det hele taget bliver alle identificeret i relation til dette barn. Dean påpeger her at styringen har succes hvis aktørerne føler sig som kapaciteter, hvis de anerkender de kvaliteter der er givet til dem i praksisregimet (Dean 2006:75). I en ADHD-sammenhæng vil dette betyde at den diagnosticerede skal erkende sit handicap og hvordan dette udgør et problemelement for de andre aktører i feltet. Selvidentifikation som handikappet/syg/skadet er vigtigt for denne analyse i og med at det kritiske blik på det neurologiske paradigme jeg her fremsætter i høj grad promoverer en styringen gennem selvidentifikation i og med individualiseringen af forholdene hvori adfærden diagnosticeres. At være en god medborger handler om at acceptere sin position i regimet og ikke gøre oprør mod den identitet praksisregimet har tildelt en. At være ukoncentreret og hyperaktiv giver en identiteten som ”problem” og ”syg” – og hvis ikke man acceptere sin position som problematisk, er man endnu mere en byrde. Det er i høj grad denne tilgang som den queer/crip-teoretiske litteratur i denne opgave søger at problematisere.

5.1.3 Værdier

Sidst skal det tilføjes at man ifølge Dean ikke kan reducere styring til politiske ideologier. Værdier er en del af styringens retoriske praksis, der søger at få individerne til at styre sig selv og hinanden. Jeg var ikke været så meget inde i værdier i denne opgave, men man kan sige at humanistiske værdier omkring et værdigt liv, i høj grad benyttes i styringen og er meget udtalte i ADHD-foreningens politikpapier. Dette må betragtes som en del af styringen, som den viden der produceres om fænomenet.

Der optegnes med styringsanalysen et billede af et praksisregime der har forskellige dimensioner der arbejder sammen for at styre mennesker. Det konstruktionistiske udgangspunkt er givet på forhånd, men tager som sådan ikke stilling til det moralske i denne styring. Det gør til gengæld queerteorien som jeg vil bruge som udgangspunkt i det næste afsnit.

5.2 Crip/Queer-teori

Det queer-teoretiske perspektiv bruges i denne opgave til at se på ADHD-kategoriseringens normaliserende funktion. Queer-teoretikere har traditionelt fokuseret på køn og seksualitet, men flere nyere kulturteoretiske queer-forskere er begyndt at fokusere på handicap som en konstruktion der legitimerer dominans og undertrykker dem som bebor kategorien. Denne teoriretning hævder at vores samfund er indrettet til fordel for dem der ses som normale og at disse derigennem holder på magten i samfundet. Samtidig ser den såkaldte Crip-teori forskellige former for kroppe lige og kræver ikke at blive set som syge mennesker der skal helbredes, men derimod mennesker der har ret til at være legitime individer. Ud fra den ramme kan man se den måde ADHD bliver behandlet som en sygdom der skal kureres som undertrykkende i den forstand at diagnosen bliver stillet op i forhold til de psykisk normale mennesker. I stedet for at dele folk op i syge og raske, kunne man se alle mennesker som havende forskellige psyker og indrette samfundet fleksibelt i stedet for at ensrette efter en arbitrært defineret norm. I dette afsnit vil jeg derfor se på queer-teoriens potentiale i forhold til at sidestille ADHD med fysisk funktionshindring, køn, etnicitet og seksualitet.

5.2.1 Fra patologi til etnicitet

Rosemarie Garland-Thomson erklærer i introduktionen til *Extraordinary Bodies* at hun vil omdefinere handikappede fra at være en medicinsk minoritet til at være en politisk minoritet, fra patologi til etnicitet (Garland-Thomson 1997:6). Pointen med dette er igen at pointere at mennesker er forskellige, uden at det betyder at nogle er mere legitime end andre. Hvis man ser på ADHD som en etnicitet i stedet for en gruppe af syge kan man begynde at kræve rettigheder på deres vegne i stedet for at kræve dem enten helbredt, dvs. integreret i normalen eller stigmatiseret som psykisk syg og medicinkrævende. Denne tilgang ses også hos "Aspies for Freedom" (AFF) et internetsite med forum og wiki's der søger at gøre op med sygeliggørelse af folk med Asbergers syndrom, ideen om at skulle helbrede, samt det negative image de efter egne ord bliver fremstillet med i medierne. Deres formål ligner til en vis grad ADHD-foreningens i kraft at de vil have mere støtte fra samfundet og kræver mere opmærksomhed omkring fænomenet. Men hvor ADHD-foreningen, behandler fænomenet som en sygdom, kræver AFF at man holder op med at lede efter en kur mod autisme. De skriver i en af deres formålsparagraffer:

Being autistic is something that influences every single element of who a person is - from the interests we have, the ethical systems we use, the way we view the world, and the way we live our lives. As such, autism is a part of who we are. To "cure" someone of autism would be to take away the person they are, and replace them with someone else. (www.aspiesforfreedom.com 2010)

De vil altså ikke helbredes, men accepteres som havende en identitet der er ligeså legitim som alle andres. De nægter at acceptere mediefremstillingen af dem som værende problemer for samfundet, familier og institutioner. Her er opfattelsen at hvis man kurerer en psykisk sygdom så tager en del af individets personlighed væk. Det stiller også etiske spørgsmål, om det er retfærdigt at sygeliggøre og uddrive specifikke menneskelige karaktertræk. For eksempel er nok de mest karakteristiske ADHD-adfærdstræk, hyperaktivitet og koncentrationsbesvær hvilket bl.a. behandles med medikamentet Ritalin. Ritalin nedsætter hyperaktiviteten og gør modtageren sløvere – hvilket er en enorm ændring i en persons hverdag og måde at se verden på. Behandlingen har altså en identitetsmæssig konsekvens, som AFF finder for stor – og decideret uetisk.

5.2.2 Obligatorisk neuronormalitet og ADHD-eksistens

Vi ser hos hos crip-teorien også en tydelig kritik af den vestlige rationelle kapitalisme og dennes afhængighed af at mennesker er styret af en norm og ordentligt kategoriseret. Det homoseksuelle begær er uhensigtsmæssigt i en verden hvor produktionsapparatet er struktureret omkring en heteronormativ orden. Livsstilen bryder med den moderne rationalitet. Hvis vi alle sammen lever to og to – mand og kvinde med 1-3 børn er det meget nemmere at effektivisere samfundet. På samme måde er de adfærdsmønstre der kendetegner dem der bliver diagnosticerede med ADHD uhensigtsmæssige i et videnssamfund hvor økonomien er baseret på et højt uddannelsesniveau. Hvis dem som ikke lever op til disse krav udgrænses og sygeliggøres er det lettere at mainstreame befolkningen. Queer/crip-perspektivet nægter at anerkende denne udgrænsning og søger at modarbejde normen og på den måde også rationaliteten. I ”Crip Theory” præsenterer Robert McRuer ligeledes dette perspektiv og relaterer det til det den industrielle kapitalismes frihedsimperativ. Det han kalder ”the compulsory nature of able-bodiedness”, hos os ”neuronormalitetens obligatoriske natur”. Frihed hænger sammen med evnen til at fungere inden for systemet – ikke mindst produktionsapparatet (McRuer 2006:8). Både her og i styringsanalysen ser vi en mere eller mindre skjult kritik af liberalismen og anklager om hykleri, idet den prædiker frihed, hvor den samtidig er afhængig af fastlagte normer, ”*compulsory able-bodiedness functions by covering over, with the appearance of choice, a system in which there actually is no choice*” (McRuer 2006:8). Ved at skabe denne obligatoriske kropformåen, naturaliseres opdelingen i syg og rask. Hvad der fremstår som den individets frihed bliver på den måde kun det individ der kategoriseres som normalt fungerende. På samme måde kan den obligatoriske neuronormal ses som usynliggørelse af de strukturer der udgrænser en specifik adfærd som afvigende og syg.

Ligesom de ultimativt stereotype heteroseksuelle ”mænd” og ”kvinder” næppe eksisterer og alle mennesker lever med et eller anden form for funktionsmæssig begrænsning, er den normative psyke en utopi uden hold i konkrete eksempler. Denne påstand er en forlængelse af et af filosofen Judith Butlers mest epokegørende queer-teoretiske ideer: teorien om at heteronormen og det dikotomiske forhold mellem kategorierne ”mand” og ”kvinde” er et fantasme, en repetition af et ikke eksisterende ideal. Disse stereotyper kan ikke imiteres helt og netop derfor er projektet som hun siger *propelled into an endless repetition of itself* (Citat i McRuer 2006:9). På den måde vil man kunne se det neuropsykiatriske ADHD-paradigmes konstante forsøg på at udrede elever og determinere hvad der er en normalt-fungerende og neuronormalt individ som et led i forsøget på at imitere det neurotypiske fantasme. Det totalt neuronormale og adfærdstypiske menneske findes ifølge denne tankegang ikke. Men med bl.a. diagnoser, opsætter vi skillelinier og grænser for hvad det normale er.

Begrebet ”compulsory able-bodiedness”, her en omskrivning af Adrienne Rich's ”Compulsive heterosexuality”, oversat til dansk og appliceret på ADHD-fænomenet blevet til ”obligatorisk neuronormalitet” og betegner usynliggørelse af den normaliserende funktion. At det kun er dem der afviger der bliver fremhævet. I stedet for i forlængelse af styringsanalysen at indrømme at befolkningen efter nogle principper der ikke er en naturlov, men en strategi bygget på en opdeling af befolkningen i legitime og illegitime, fremstilles det ukontrollerbare som en sygdom der skal kureres og individerne som objekter over hvem eksperterne kan fælde dom. Befolkningen mainstreames for at vedligeholde en naturalisering af ”den korrekte adfærd” eller ”den korrekte psyke”.

6. Sammenfatning

6.1 Den nye fortælling

Gennem først styringsanalysen og derefter queer-teorien har jeg tegnet endnu et billede i rækken af portrætter af ADHD. Endnu en fortælling der kræver opmærksomhed i kampen om hvad dette fænomen er. Gennem min optik fremstår diagnosen ADHD som et værktøj der bruges til at styre befolkningen og opdele befolkningen. Diagnosen fjernes således fra individet og bliver en markør for hvad der er ønskværdig adfærd i forhold til det utopiske mål vi styrer efter. Hvad der er sygt og hvad der er raskt defineres altså i forhold til dette mål. Ydermere kan man gennem denne optik se diagnosen som en retfærdiggørelse af forskelsbehandling inden for det pædagogiske system.

Opdelingen af mennesker i forkerte og normale, bliver kritiseret i crip-teorien hvor der argumenteres imod en patologisering af mennesker med en bestemt funktionsformåen. Her fremstår individer med en ADHD lignende adfærd mere som en etnisk gruppe end syge individer, der har lige så meget ret til legitimitet som de individer med andre adfærdsmønstre. ADHD diagnosen bruges til at normalisere en vis form for adfærd og stigmatisere den anden. I denne sammenhæng opstår den *neuronormative matrice*, en usynlig retningslinje for anerkendt adfærd, hvor alle afvigere må udgrænses som syge.

I stedet for at være en neurologisk tilstand, en hjernefejl, et problem, lokaliseret hos det enkelte menneske, præsenteres en ADHD som et praksisregime hvorindenfor der skabes en adfærdsnorm, der mistænkeliggør dets afvigere og kategoriserer dem som syge for at rationalisere og vedligeholde dominans. ADHD bliver et spejl på denne adfærd, en markør for hvad idealerne for adfærd er. Gennem denne optik ses hvad tilblivelsen af hvad der er sygt og hvad der er rask som et resultat af styringspraksisser, dominans og rationalitet. Det bunder ikke i et essentielt hierarki eller biologiske fejl – men i en historieskabt differentiering, der som Foucault og andre har vist os varierer med tiden, og ikke har noget at gøre med en lineær progression der lader os komme tættere på sandheden om verden. At denne opgaves fortælling står side om side med en naturvidenskabelig forklaring, ændrer ikke på det faktum at diagnosen set gennem denne optik, har en funktion og at symptomerne hænger sammen med hvilke kvaliteter der anses for at have værdi i samtiden. Diagnosen ADHD kan på den måde ses som en form for ”anti-tese” eller ”spejl” i forhold til de krav samfundet stiller til individet (Palmbled 2007:47; Foucault 1971:114). Hvis vi anerkender påstanden om at det aktuelle samfund bærer præg af en øget individualisering hvor den enkelte i højere grad end før er ansvarlig for sine handlinger, og sin succes i livet og at globaliseringen har øget muligheder og valg for individer⁹, står vi med et samfund der tilgodeser og er afhængigt af selvrefleksive, kontrollerede og omstillingsparate individer. Individer der formår at gennemskue kompleksiteten i deres eget liv i forhold til samfundet. I det lys er en fortælling om ADHD et bidrag til en samfundsdiagnostik og en del i en forklaring på hvorfor og hvordan disse tendenser er opstået.

6.2 Handicappet opstår som en relation og en funktion

Et yderligere resultat af denne analyse er stadfæstelsen af ideen om at handicap er en relation.

Diagnosen ADHD kan ses som forholdet mellem samfundets mål og subjektets kvaliteter. Et individ

⁹ I en skandinavisk kontekst.

kan som den kritiske psykolog Ray P. McDermott fremhæver i sin beskrivelse af den urolige Adam, være velfungerende i et køkken, men elendig i en eksamenssituation (McDermott 1996). At knytte handicappet til et individ synes i lyset af denne opgave uretfærdig og forfejlet og fremstår mest af alt som massesamfundets lette løsning - konsekvensen af effektivisering af skolesystemet og det øgede krav om homogenisering af individers uddannelsesniveau. Ydermere kan vi gennem denne optik se handicappet det en funktion i styringen af individer gennem patologisering af folk med bestemte adfærdstræk. Det afvigendes funktion er et klassisk sociologisk tema, som også Durkheim tog fat på i essayet ”The Pathological and the Normal” fra 1938(Durkheim 1938). Afvigere defineres for at vise de moralske grænser. Retssystemet udgør en anden markør. Hvis vi sammenligner kan vi betragte nye paragraffer eller nye diagnoser som en samfundsudvikling der siger noget om hvor det er vi som samfund gerne til hen, hvad vores *telos* - styringens utopiske mål – er.

6.3 Modstand mod patologisering og kategorisering

Kritikken af det neuropsykiatriske paradigme som Kärve og ”Aspies For Freedom” udtaler, repræsenterer en offentlig modstand mod rationalisering, gennem kategorisering og patologisering, samt naturvidenskabens dominans indenfor psykiatrien. De påpeger anomalier og bidrager til at sprænge paradigmet og åbne opfattelsen af psykisk diversitet. Spørgsmålet er om man kunne forestille sig denne ”åbning” brugt til at skabe en bevægelse på baggrund af de perspektiver der er blevet fremlagt i denne opgave. Om man ligesom med queer og crip-bevægelserne i USA, kunne forestille sig interesseorganisationer og politiske forkæmpere der krævede deres ret til ikke at blive sygeliggjort og fra barnsben medicineret væk fra deres adfærd. At man tog skældsordene og stigmaet tilbage – fremlagde beviser for den *neuronormative samfund* og skabte en kultur på baggrund af de kvaliteter som de ADHD-kategoriserede besidder. Kan man forestille sig at tale om ”de neurotypiske” ligesom man taler om heteroseksuelle. Eller måske en endnu smallere definition. Forskellen på seksualitets/køns-aspektet og handicap-aspektet er dog netop at dikotomien er klarere, det kan opregnes på handlinger, en livsstil. Netop fordi handicap i den grad er situationelt betinget kan det være svært at sammenligne dets betydning med køn og seksualitet. Ordblindhed er et handicappet i skolesammenhænge, men ikke når det handler om at komme ind i bussen, hvorimod en professor i kvantefysik kan være ude af stand til at gebærde sig i det offentlige rum med sin sklerose, på grund af uhensigtsmæssig indretning.

Et dilemma der er klassisk inden for den del af den kritiske konstruktivistiske forskning der rent

faktisk beskæftiger sig med deciderede individer, og som også har ligget og luret i mit baghoved under skrivningen af denne opgave, er hvorvidt man kan tage hensyn til den faktiske smerte som de diagnosticerede føler – om det så i dette tilfælde kommer indefra eller som vi her vil hævde - i mødet med samfundet. Dette dilemma har etiske aspekter der desværre ikke kan imødegås uden en større diskussion.

7. Konklusion

Som svar på problemstillingen vil jeg konkludere at fænomenet ADHD gennem queer og styringsteoriens optik kan ses som et udtryk for et system hvor der med forskellige værktøjer forsøges at opdele mennesker i grupper for at kunne styre dem i en bestemt retning. Kategorien ADHD er her ikke nogen evident kategori, men noget foranderligt der udtrykker og skifter form alt efter de aktuelle normer og værdier i et samfund, også når det kommer til psykiatriske diagnoser. ADHD handler således ikke så meget om de som bebor kategorien, som om dem som ikke gør. Diagnosen udtrykker et ideal for opførsel, i dets modsætning. Et mål hvorimod menneske skal styre sig selv.

8. Afsluttende refleksioner og perspektiver

Det er denne samling af litteratur og min måde at applicere den på fænomenet der udgør min optik, mit teoretiske paradigme, som er det egentlige resultat af kandidatoppsatsen - til videre udvikling og implementering på decideret empiri, enten i genealogisk forskning, diskursanalyse eller styringsanalyse. Ikke mindst får jeg selv lyst til at forske videre inden for dette felt, da jeg anser mit forsøg på at bruge ADHD som paradigmatiske case for en teori om hvordan samfundet er styret er lykkedes. Det kunne hedde *”Liberalistiske frihedsdiskurser inden for psykiatrien”* eller *”En analyse af sammenhængen mellem stigningen i anvendelse af Ritalin og indskrænkning af velfærdsstaten”* og kunne i langt højere grad være genstand for en kvalitativ eller sågar kvantitativ analyse.

9. Litteraturliste og kilder

9.1 Litteratur

- Ambjörnsson**, Fanny (2006) *Vad är Queer*, Bokforlaget Natur och Kultur, Stockholm
- Broady**, Donald (1991) *Sociologi og epistemologi*, HLS Forlag, Stockholm
- Dean**, Mitchell (2006) *Governmentality – magt og styring i det moderne samfund*, Forlaget Sociologi
- Durkheim**, Emile (1938) *The Pathological and the Normal* i Traub, Stuart H. og Little, Craig B. (1999) *Theories of Deviance*, Wadsworth/Thomson Learning, Belmont CA
- Esping-Andersen**, Gøsta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
- Flyvbjerg**, Bent (1991) *Rationalitet og magt*, Akademisk Forlag
- Foucault**, Michel (1971) *Sindssygdom og Psykologi*, Rhodos. København
- Foucault**, Michel (1990) *The History of Sexuality*, Vintage Books. New York
- Foucault**, Michel (2002) *Overvågning og Straf*, Det Lille Forlag, Frederiksberg
- Foucault**, Michel (2004) *Galskabens Historie*, Det lille Forlag, Frederiksberg
- Garland-Thomson**, Rosemarie (1997) *Extraordinary Bodies*, Columbia University Press
- Knudsen**, Susanne V. (2006) *Intersectionality – A Theoretical Inspiration in the Analysis of Minority Cultures and Identities in Textbooks* i *Caught in the Web or Lost in the Textbook*, Downloadet fra www.caen.iufm.fr
- Kärfve**, Eva (2001) *Hjärnsnöken – Damp och hotet mot folkhälsa*, Symposium, Stockholm/Stehag
- McDermott**, Ray P. (1996). 'The acquisition of a child by a learning disability'. I: Chaiklin & Lave (red.), *Understanding practice*. Cambridge: Cambridge University Press
- McRuer**, Robert (2006) *Crip Theory – Cultural Signs of Queerness and Disability*, New York University Press.
- Palmlad**, Eva i Lövgren, Sophia og Johansson, Kerstin (2007) *Viljan att styra*, Studentlitteratur
- Søndergaard**, Dorthe Marie (2006) *Tegnet på Kroppen*, Museum Tusulanums Forlag, København

9.2 Internet kilder

ADHD foreningen <http://adhd.dk/>

Aspies for Freedom <http://www.aspiesforfreedom.com/index.php>

Lægemiddelstyrelsen <http://www.laegemiddelstyrelsen.dk/1024/visLSArtikel.asp?artikelID=16274>

9.3 Rapporter og officielle dokumenter

ADHD-foreningen (2002) *ADHD hos piger og kvinder*. Downloadet fra <http://adhd.dk/om-adhd/piger-kvinder.html> d. 17/9 2010

ADHD-foreningen (2009). *Politikpapir vedtaget af ADHD-foreningens hovedbestyrelse den 2/5 2009*. Downloadet september 2010 fra <http://adhd.dk/index.php?id=64>

ADHD-foreningen (2010) *Målsætningsprogram 2010-2012*. Downloadet september 2010 fra <http://adhd.dk/index.php?id=64>

Undervisningsministeriet (2008). *Initiativer på ungdomsuddannelsesområdet*. Lokaliseret maj 2009 på World Wide Web: <http://www.uvm.dk/Uddannelse/Tvaergaaende%20omraader/Temaer/Indsatsomraader/11%20Ungdomsuddannelse%20er%20vejen%20frem/95%20procent%20fakta.aspx>

9.4 Artikler:

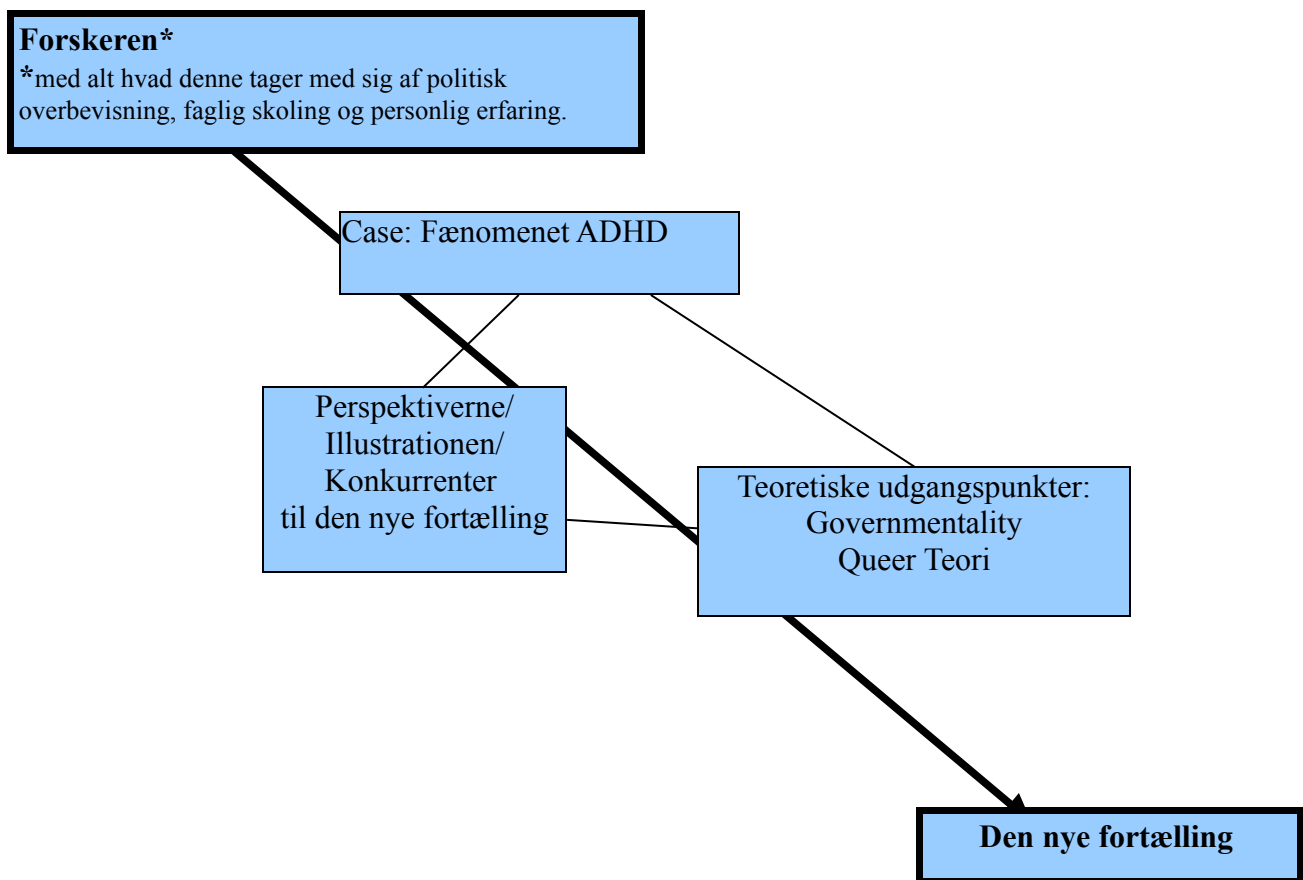
Mygind, Johanne & Sørensen, Jens-Arne, *Produkter af en taberkultur*, Dagbladet Information 24.08.2008

Stanek, Henrik, *ADHD-unge fylder fængslerne*, Folkeskolen.dk 18.05.2007

Samuelsson, Marie Louise, *Kamp om damp*, Expressen 09.02.2007

10. Bilag

10.1 Kontinuum

Forklaring: Det jeg ønsker at illustrere med denne figur er at der er nogle elementer i denne opgave der ikke står til at ændre fordi der er tænkt i en helhedskabende fortælling. Et er resultatet, noget andet er selve opgaven der jo selvfølgelig er den lange version af resultatet. Vejen fra mig som forsker til den nye fortælling om ADHD går gennem de tre perspektiver, de teoretiske udgangspunkter og en forståelse af fænomenet. Når jeg vælger ADHD som paradigmatiske case er det fordi jeg ønsker at illustrere de teoretiske udgangspunkters pointer, som jeg helt konkret har indset i mødet med perspektiverne.

10.2 Fremgangsmåde

